

Ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programų metinių ataskaitų pateikimo ir vertinimo tvarkos aprašo priedas

(Ilgalaikės institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programos vykdymo metinės ataskaitos pavyzdinė forma)

ILGALAIKĖS INSTITUCINĖS MOKSLINIŲ TYRIMŲ IR EKSPERIMENTINĖS (SOCIALINĖS, KULTŪRINĖS) PLĖTROS PROGRAMOS METINĖ ATASKAITA

Gauta Lietuvos mokslo taryboje

(Data – pildo Taryba)

Ataskaitos registracijos Nr.

(Pildo Taryba)

1. DUOMENYS APIE PROGRAMĄ

Programos pavadinimas	Fundamentiniai ir taikomieji lietuvių ir kitų baltų kalbų vardyno tyrimai
Mokslo ir studijų institucija (programos vykdytoja)	Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, tel. (8 5) 234 64 72, el. paštas lki@lki.lt, įstaigos kodas 111955023
Programos trukmė	2012–2016 m.
Laikotarpis, už kurį teikiama ataskaita	2012 m.
Programai skirti norminiai etatai	5

2. PROGRAMOS VYKDYTOJAI

Eil. Nr.	Mokslo laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos
Programos vadovas			
1.	dr.	Laimutis Bilkis	vyresnysis mokslo darbuotojas
Kiti programos vykdytojai			
2.		Veronika Adamonytė	jaunesnioji mokslo darbuotoja
3.	dr. (HP)	Grasilda Blažienė	vyriausioji mokslo darbuotoja
4.	dr. (HP)	Kazimieras Garšva	vyriausiasis mokslo darbuotojas
5.	dr.	Dalia Kačinė- Vrubliauskienė	jaunesnioji mokslo darbuotoja
6.	dr.	Alma Ragauskaitė	vyresnioji mokslo darbuotoja
7.		Dalia Sviderskienė	jaunesnioji mokslo darbuotoja

3. ATLIKTI DARBAI IR PROGRAMOS REZULTATAI

Pateikite programos ataskaitinio laikotarpio rezultatų santrauką pagal programos tikslus ir uždavinius. Pristatykite tarpinius nepublikuotus ir sklaidos priemonėmis nepristatytus programos ataskaitiniu laikotarpiu atliktus darbus (pvz., įvairūs parengiamieji darbai, infrastruktūros kūrimas, medžiagos kaupimas, atlikti tyrimai ir pan.).

Turint tikslų plėsti vietovardžių, lietuvių kalbos leksikos dalies, mokslinį publikavimą ir tyrimą, iširti dalies iš gyvosios kalbos surinktų ir Lietuvių kalbos institute saugomų lietuvių vietovardžių darybą, kilmę, semantiką (motyvaciją), atskleisti jų būdinguosius bruožus, sistemos ypatumus, tarpusavio ryšius, atskirų klasių bei grupių panašumus ir skirtumus, apibrėžti lietuvių (baltų) toponimų vietą baltų bei indoeuropiečių kalbų kontekste, įtraukti į lituanistikos ir baltistikos tyrimų kontekstą dar nepublikuotą autentišką iš gyvosios kalbos surinktą toponimiją (ypač žemėvardžius), sudaryti galimybę Lietuvos ir užsienio mokslininkams gilinti lietuvių (baltų) vietovardžių darybos, kilmės ir regioninius tyrimus, mokyti ir skatinti vartoti autentiškus, taisyklingus Lietuvos vietovardžius, buvo rašyti ir redaguoti *Lietuvos vietovardžių žodyno* II ir III tomai.

Žodyno pagrindinę dalį sudaro tam tikru būdu pateikti gyvosios kalbos vietovardžiai, įvardijamųjų objektų nuorodos, vietovardžių paplitimo (lokalizacijos) nuorodos ir vietovardžių kilmės aiškinimo tekstas. Žodyne vietovardžiai pateikiami kilminiais lizdais, t. y. į tą patį lizdą sudedami visi tos pačios kilmės (nors ir ne visai tapačios struktūros ar skirtingos darybos) vietų vardai. Pagrindinis žodyno šaltinis – iš gyvosios kalbos surinktų vietovardžių kartoteka. Ją sudaro bemaž nuo XX a. pradžios iki pabaigos rinkti vietovardžiai, užrašyti nevienodos kvalifikacijos žmonių, todėl formuojant lizdus toponimai pirmiausia identifikuojami, nustatomos norminės formos ir kirčiavimas. Lizduose bendros kilmės vietovardžiai išrikiuojami pagal darybos būdą: pirmiausia rašomi pirminiai vietovardžiai, po jų – galūnių vediniai, po to – (pagal priesagų abėcėlę) priesagų vediniai, toliau pagal abėcėlę – sudurtiniai vietovardžiai ir galiausiai – sudėtiniai vietovardžiai. Todėl kiekvienas toponimas įvertinamas ir darybiškai. Suformavus lizdą aiškinama jo vietovardžių kilmė, paminint ir jau esančias etimologijas.

Nurodytu būdu išanalizuota dalis D ir G raidėmis prasidedančių vietovardžių. D raide prasidedantys vietovardžiai įeis į II tomą, G raide – į trečią tomą. Iš viso parašyta 6 a. l. žodyno teksto (autoriai L. Bilkis, G. Blažienė, D. Sviderskienė, V. Adamonytė, D. Kačinė- Vrubliauskienė). Suredaguota 15 a. l. parašyto žodyno II tomo teksto (redaktorius L. Bilkis (vyr. redaktorius) A. Ragauskaitė). Pažymėtina, kad redaguotas ne tik 2012 m., bet ir anksčiau parašytas II tomo tekstas.

Be to, vietovardžių darybos, kilmės tematika paskelbti 4 mokslo straipsniai.

Turėdamas tikslą tirti Lietuvos paribių vietovardžius, K. Garšva pradėjo rašyti monografiją *Lietuvos paribių vardynas ir jo ryšiai su kitomis kalbomis*. Joje analizuojama Lietuvos–Latvijos, Lietuvos–Gudijos ir Lietuvos–Lenkijos paribių vietovardžių ir asmenvardžių daryba, kilmė, raida, ryšiai su kitomis kalbomis. Rinkta medžiaga monografijai. Vardyno duomenys surinkti iš Vilniaus, Kauno valstybinių archyvų, gyvųjų lietuvių šnektų Latvijoje (tarp Bauskės ir Indricos), Baltarusijoje (tarp Breslaujos ir Gardino), Lenkijoje (tarp Seinų ir Punsko), spausdintų leidinių, telefonų knygų, žemėlapių, mokslo darbų. Rytų Lietuvos vietovardžiai rinkti iš A. Salio *Raštų* (Tikriniai vardai, 2, Roma, 1983, p. 305–682), *Vilniaus srities vietovardžių* 1945-04-21 d. pirmosios korektūros (vadovas – prof. J. Balčikonis). Vardynas surinktas iš Linkuvos, Ciskodo, Gervėčių bažnyčių archyvų. Latvijos, Baltarusijos paribiuose surinkta nemaža lietuviškų pavardžių iš kapų įrašų, į diktofoną įrašyti minėtose vietovėse gyvojoje kalboje išlikę vietovardžiai. Monografijai surinkta 900 vietovardžių. Parašytas 1 a. l. monografijos.

Turėdama tikslą tirti istorinius lietuvių miestiečių asmenvardžius, A. Ragauskaitė pradėjo rašyti studiją *XVII–XIX a. kėdainiškių asmenvardžiai*. Rinkta medžiaga studijai. Asmenvardžiai išrašyti iš įvairių istorijos dokumentų. Visų pirma iš ankstyvųjų Kėdainių miesto XVII a. pradžios inventorių (1604 m. ir 1624 m.). Šie inventoriai yra saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUBRS). Didžioji dalis XVII a. Kėdainių miesto magistrato knygų yra sudegusios, todėl labai trūksta jų ankstyvųjų įrašų. Šie įrašai būtų bene vertingiausia istorinės antroponiminės medžiagos dalis, ypač naudinga tiriant škotų bendruomenės kūrimąsi mieste. Seniausia šio miesto magistrato knyga prasideda tik XVII a. trečiuoju dešimtmečiu, tiksliau – nuo 1623 m. XVII a. paskutiniojo dešimtmečio įrašų esama dar vienoje senųjų aktų knygoje (1690–1775 m.). Iš viso Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA) yra saugomos 24 miesto magistrato knygos, rašytos lotynų ir lenkų kalbomis. Jos apima 1623–1806 m. laikotarpį (1623–1806 m., 1690–1775 m., 1704–1720 m., 1721–1725 m., 1732–1740 m., 1732–1743 m., 1744–1750 m., 1750–1752 m., 1750–1761 m., 1750–1766 m., 1753–1755 m., 1756–1758 m., 1762–1763 m., 1763–1770 m., 1767–1770 m., 1771–1773 m., 1774–1777 m., 1777–1779 m., 1777–1780 m., 1779–1782 m., 1782–1791 m., 1783–1792 m., 1791–1806 m., 1794–1798 m.). Bene didžiausios apimties yra 1756–1758 m. knyga, kurią sudaro 627 lapai, o mažiausios apimties – 84 lapų knyga, kurios įrašai apima 1732–1740 m. Aptikti ir peržiūrėti XVII a. Kėdainių cechų sąrašai, tačiau jie labai trumpi. Peržiūrėjus 1684 m. Kalvių cecho narių sąrašą „Reiestr Braterski Cechu Kowalskiego“, buvo surinkti tik 26 asmenų įvardijimai, o iš 1686 m. Audėjų cecho narių sąrašo „Reiestr Cechu Tkackiego w/zijtkiey Braci Miejzkaiaćych w Miejscie Kieydanach <...>“ – tik 12 skirtingų asmenų užrašymų. Tik 15 įvardijimų išrašyta iš 1762 m. Kėdainių magistrato išrinktų pareigūnų sąrašo, patvirtinto Vilniaus vaivados, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmono Mykolo Radvilos [„Elekcja Magistratu Kieydańskiego za Dekretem y Uniwersalem J. O. Xiążęcia <...> Michała Radziwila Wojewody Wileńskiego Hetmana Wielkiego WKL“]. Pagrindinis šaltinis apie škotų atvykimą ir įsikūrimą Kėdainių mieste yra 1628–1663 m. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios dokumentų rinkinys. Jame daugiausia matyti šios bažnyčios finansinė veikla. Šis rinkinys turi titulinį lapą „Collecta zboru Kieydanskiego: To jest rachunek wszystkich recept i expens zborowych zacze ty roku 1628 dnia 20 novembra“. Nemažai žinių apie škotų bendruomenę esama 1679 m. tos pačios Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios parapijiečių sąrašė, pavadintame „Rejestr auditorow zboru Kiejdanskiego (1679)“. Tam tikrų šios unikalios bendruomenės veiklos fragmentų galima surasti 1664–1717 m. Kėdainių sinodo sesijų aktuose (protokoluose) – „Acta sessialne zboru Kieydanskiego 1664–1717“ bei 1676–1709 m. sinodo aktuose – „Acta synodow od roku 1676 do r. 1709“. Yra išlikęs Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios archyvas, kuriame saugoma 14 bažnytinių metrikų knygų. Jos rašytos lenkų, lotynų ir rusų kalba. Tarp jų 7 gimimo registracijos knygos (1832–1844 m., 1844–1848 m., 1848–1851 m., 1851–1858 m., 1871–1881 m., 1882–1891 m., 1891–1901 m.), 3 santuokos registracijos knygos (1827–1843 m., 1861–1878 m., 1878–1902 m.) ir 4 mirties registracijos knygos (1827–1841 m., 1841–1848 m., 1848–1858 m., 1886–1907 m.). Prieš jungtuves buvo įprasta ketinančius susituokti parapijiečius apklausti, todėl surastos 2 priešsantuokinės apklausos knygos (1835–1846 m. ir 1847–1852 m.), vestos lenkų kalba. Pagal šias knygas sudarytos 1820–1905 m. Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios gimusiųjų, 1883–1905 m. susituokusiųjų bei mirusiųjų rodyklės (rusų kalba). Šiame bažnyčios archyve dar yra sudėtos 1752–1799 m. Kėdainių Šv. Jurgio ir Aristavos bažnyčių krikšto metrikų knygos, rašytos lotynų kalba. Taip pat abiejų – Kėdainių Šv. Jurgio ir Nociūnų – bažnyčių 1858–1871 m. krikšto bei 1858–1886 m. mirties metrikų knygos, vestos rusų kalba. Jau kitame fonde saugoma dar viena bažnytinė knyga, kurioje kartu įrišti Vandžiogalos bažnyčios 1699–1797 m. gimimo, santuokos bei 1713–1799 m. mirties ir Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios 1785 m. gimimo metrikai, rašyti rusų kalba. Visų šių bažnytinių šaltinių medžiaga bus pasinaudota tik iš dalies. Juos galima vertinti kaip pagalbinius. Prireikus atskiruose studijos

skyriuose bus fragmentiškai pateikiama šių šaltinių medžiagos.

Studijai surinkta apie 2 000 asmenvardžių užrašymų iš istorinių Kėdainių miesto rankraščių (medžiaga bus pildoma ir toliau). Parašyta 1,5 a. l. studijos. Jos įvade aptarta miestiečių asmenvardžių tyrimų testinumo būtinybė, pateikta panašios tematikos publikacijų apžvalga, studijos aktualumas ir svarba. Taip pat atrodė būtina detalai apibūdinti 1604–1806 m. rankraštinius istorijos dokumentus, iš kurių buvo rinkta medžiaga, ypač išskiriant ankstyvuosius Kėdainių miesto XVII a. pradžios inventorius (1604 m. ir 1624 m.). Be kita ko, dar buvo nurodyti asmenvardžių perteikimo principai, tyrimo objektas, tikslai, metodai, sandara. Pirmajame studijos skyriuje, pavadintame „Asmenvardžių užrašymo padėtis“ buvo išnagrinėti veiksniai, labiausiai įtakoję antroponimų lyčių perteikimą miesto administraciniuose šaltiniuose. Taip pat buvo sudaryti literatūros, kuria remiantis buvo parašytas studijos įvadas ir pirmasis skyrius, sąrašas ir šaltinių sąrašas. Be to, šia tema publikuotas mokslo straipsnis.

Turėdama tikslą tirti istorinį vakarų baltų vardyną bei surinkti ir kuo tiksliau atkurti kadaise funkcionavusią prūsų antroponimiją, G. Blažienė pradėjo rašyti monografiją *Naujas žvilgsnis į prūsų antroponimiją*. Medžiaga antroponimikos darbui rinkta ir renkama iš daugybės rankraštinų šaltinių, saugomų daugiausiai Slaptajame valstybiniame Berlyno archyve „Prūsijos kultūros paveldas“, tai XIII–XVIII a. Ordino foliantai, Rytprusių foliantai, Ordino laiškų archyvas, pergamentai iš vadinamųjų dokumentų stalčiukų (vok. Urkundenschiebladen) ir Etatsministerium, arba Staatsministerium, (pažodžiui būtų Valstybės ministerija) dokumentų, žemėlapių, įvairiausių sąrašų, taip pat iš spausdintų šaltinių Ordino dokumentų knygų, aktų, registracijos knygų. Iš programinių laikomų J. Gerulio darbų *De Prussicis Sambiensium locorum nominibus* (1912) ir *Die altpreußischen Ortsnamen* (1922) bei R. Trautmanno *Die altpreußischen Personennamen* rinkti tie asmenvardžiai, kurių nepavyko rasti originaliuose šaltiniuose.

Darbas su konkrečiu šaltiniu. Ordino foliantas Nr. 107 vadinamas *Alte samländische Handfesten* (*Sėnosios Sembos privilegijos*). Seniausias dokumentas datuojamas 1261 m., naujaisi – 1396–1400 m. Ordino foliantą Nr. 107 pradėjo rašyti Peter von Wormditt, kuris nuo 1396 m. iki 1399 m. buvo maršalo raštininkas, o vėliau Ordino generalinis prokuratorius Romoje. 1396 m. žiemą daug veikiausiai naujų privilegijų paskelbė Didysis maršalas Werner von Tettingen. Privilegijos surašytos lotynų ir vokiečių kalbomis. Šiame foliante užfiksuotus prūsiškus asmenvardžius į savo rinkinį *Die altpreußischen Personennamen* įtraukė Reinholdas Trautmannas (1925 m.).

Tirti rankraštiname šaltinyje užfiksuotus prūsų asmenvardžius paakino istorikų darbai ir būtent Grischos Vercamerio veikalas, skirtas Königsbergo komturijos Prūsijoje gyvenviečių, socialinei ir valdymo istorijai XIII–XVI a., ir prieduose pateikti tikriniai vardai, oikonimai ir asmenvardžiai, iš rankraštinų šaltinių.

Tų vardų perskaitymas ir sukėlė abejonių ne kartą rašiusiai, kad istorikai, leidžiantys ir interpretuojantys Ordino dokumentus, kuriuose užfiksuoti prūsų ir prūsiški tikriniai vardai, ne visada tiksliai juos perteikia. Dėl šios priežasties tikriniai vardai ne visada gali būti įtraukiami į mokslinę apyvartą.

Pvz., Vercamerio užrašyta iš Ordino folianto Nr. 107 1396 *Colvege und Kunike* (Vercamer Grischa. 2010. Siedlungs-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte der Komturei Königsberg in Preußen (13.–16. Jahrhundert). Marburg: N. G. Elwert Verlag, 562). Turi būti *Colnege und Kunike* (OF 107 11r). Veikiausiai pirmasis asmenvardis traktuotinas kaip *Tolnege*. Netikslus prūsiškų asmenvardžių interpretavimas gali sukelti ir etimologinę sumaištį. Be to, labai svarbūs yra ir prūsų įvardijimo klausimai.

Kalbamasis OF atspindi XIII–XV a. pradžios Sembos situaciją. Apie 1400 m. buvo prūsų, valstiečių gyventojų, (1340 valstiečių), apie 100 kulmiškių, dideli laisvieji dvarai (apie 100 ūbų, 1 ūbas = 16,8 ha = 30 margų, 50–80 valstiečių), laisvųjų 360). Be to, foliante kalbama ir apie

Haken (arklas) = 11,2 ha = 20 margų. 1 margas = 53 m².

Surinkta apie 300 prūsų antroponimų. Parašyta 1 a. 1. monografijos, kuriame atskleista tyrimo problematika, apibūdinti šaltiniai, šios tematikos atlikti tyrimai ir aktualumas.

4. PUBLIKUOTI MOKSLINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI

Pateikite per programos ataskaitinį laikotarpį paskelbtų mokslinių tyrimų rezultatų (įskaitant monografijas ir kt.) bibliografinį sąrašą su internetinės prieigos (jei tokia yra) nuorodomis. Biomedicinos, fizinių, technologijos ir žemės ūkio mokslų sričių programų vykdytojai pateikia tik monografijų ir periodiniuose mokslo leidiniuose, turinčiuose cituojamumo rodiklį (Impact Factor) „Thomson Reuters Web of Knowledge“ duomenų bazėje publikuotų straipsnių bibliografinius aprašus, patentus.

Bilkis L. Dėl kai kurių lietuvių oikonomų darybos ir kilmės dvejojumo. – *Acta Linguistica Lithuanica* LXVI, 2012, 99–118. ISSN 1648-4444.

Blažienė G. Altpreußische Eigennamen in den auf Latein und Mitteldeutsch verfassten Quellen. – *Indoeuropejskoje jazykoznanije i klassičeskaja filologija-XVI. Materialy čtenij, posviaščennyh pamiati profesora Josifa Mojseeviča Tronskogo* 18–20 ijunia 2012 g. Sankt.Petersburg: Nauka, 2012, 58–73. ISBN 978-5-02-038298-5. <http://iling.spb.ru/comparativ/mater/tronsky2012/tronsky2012.pdf>

Sviderskienė D. Marijampolės apskrities priesaginiai ir priesagėtieji oronimai. – *Lituanistica* 2(88), 2012, 180–197. ISSN 0235-716X. <http://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/article/view/2299/1189>

Sviderskienė D. Dėl Marijampolės apskrities agronomų – priesagos *-in-* vedinių. – *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 66, 2012, 81–98. ISSN 1648-4444.

Sviderskienė D. Tarpukariu užrašytų Marijampolės apskrities vietovardžių tyrimo pradiniai rezultatai ir perspektyvos. – *Respectus Philologicus* 22 (27), 2012, 232–243. ISSN 1392-8295.

Ragauskaitė A. О литовско-польских языковых контактах по данным фамилий жителей города Кедайняй в XVII–XVIII веках. – *Студії з ономастики та етимології*. 2011–2012. Київ. Інститут української мови НАН України, 2012, 213–221. ISBN 978-966-8825-73-6.

5. REZULTATŲ SKLAIDA

Pateikite per programos ataskaitinį laikotarpį panaudotų rezultatų viešinimo ir populiarinimo priemonių sąrašą (tai, kas nepateikta „5. Publikuoti mokslinių tyrimų rezultatai“). Pateikite tikslius sklaidos priemonių bibliografinius ar kitokius duomenis (pvz., konferencijos pavadinimas, pobūdis (tarptautinė, Lietuvos, mokslinė, populiarinimo ar kt.) vieta, laikas, dalyvių skaičius ir kt.).

Blažienė G. Prūsiški tikriniai vardai istorijos verpetuose ir mitų atšvaituose. – Šiuolaikinės visuomenės sąmoningumas: senieji ir naujieji mitai, Vilnius, 2012 m., kovo 8–9 d. (EKKDA)

Blažienė G. Prūsų kalbos liudininkai istorijos šaltiniuose. – Tarptautinė mokslinė konferencija Mokslinė biblioteka kultūros permainų ir inovacijų sąlygomis. Skiriama Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos 100-ečiui. Vilnius, 2012 m. gegužės 3–4 d.

Blažienė G. Vallija Dambe und die Forschungen zum altpreußischen Namengut. – Tarptautinė mokslinė konferencija *Onomastikos tyrimai*, skirta latvistės ir onomastės Vallijos Dambės (1912–1995) 100-mečiui. Ryga, 2012 gegužės 10–12 d. Išspausdintos konferencijos tezės anglų kalba: Vallija Dambe and Research of Prussian Proper Names. – International Scientifics Conference Onomastics Investigations to commemorate the 100 th anniversary of Vallija Dambe (1912–1995), Latvian onomastician, 10–12 May, 2012. Abstracts, Rīga, 2012, 12-13

Blažienė G. Prūsų vardyno tyrimai Europos kontekste: dabartiniai tyrimai, jų svarba ir perspektyvos. Plenarinė paskaita. – Tarptautinė mokslinė konferencija *Baltų kalbos ir kultūros*. Klaipėda, 2012 birželio 7–9 d.

Blažienė G. Altpreußische Eigennamen in den auf Latein und Mitteldeutsch verfassten Quellen. Plenarinis pranešimas. – Tarptautinė mokslo konferencija *Indoevropiejskoje jazykoznanije i klassičeskaja filologija –XVI*. Profesoriaus J. M. Tronskio atminimui. Sankt-Peterburgas, 2012 m. birželio 18–20 d.

Garšva K. Valstybės kalbos politika pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, įstatymus, sutartis, Seimo nario priesaiką ir valstybės bei piliečių interesus. – Gimtoji kalba 1, 2013, 13–18. ISSN 0868-5134 (kalbama ir apie paribio vardyną).

6. PASTABOS APIE PROGRAMOS VYKDYMO EIGĄ

Pateikite pastabas (jei tokių turite) dėl programos vykdymo pasikeitimų, vykdymo problemų, naujų aplinkybių ir kt.

Programą vykdančios institucijos vadovas

(parašas)

doc. dr. Jolanta Zabarskaitė

(vardas, pavardė)